

Qərbi Azərbaycanın zəngin mədəni irsinin parlaq səhifələrindən biri əsrlərin sınağından çıxmış aşuq sənətidir. Bu sənət xalqın tarixini, ruhunu, kimliyini, mübarizə əzmini və mənavi dünyasını özüündə yaşadan canlı salnamə kimi dəyərlidir. Aşuq sənəti bütün türk dünyasının orta q mədəni sərvəti olaraq kökləri əsrlərin dərinliklərinə – ulu "Dədə Qorqud" dastanlarına qədər uzanan qədim və şərəfli ənənədir. Ozan-aşıqlar saz ilə sözü birləşdirərək xalqın sevincini, kədərini, qəhrəmanlığını, məhəbbətini, həsrətini ustalıqla tərənnüm etmiş, elin adət-ənənələrini, tarixini, müdrikliyini nəsildən-nəslə ötürən müqəddəs missiyanı yerinə yetirmişlər. Onlar təkcə mahir ifaçı olmamış, həm də istedadlı şair, bəstəkar, aktyor və xalqın mənauiyyatının, müdrikliyinin canlı daşıyıcıları rolunu oynamışlar. Bu sənətin bəşəri əhəmiyyətinin təsdiqi olaraq UNESCO tərəfindən Azərbaycan aşuq sənətinin bəşəriyyətin qeyri-maddi mədəni irsinin Reprəzentativ Siyahısına daxil edilməsi onun ümumdünya mədəniyyəti üçün müstəsna dəyərini bir daha sübut edir.

məhəbbət, ilahi eşq kimi ülvî motivlər onların yaratdığı şeir nümunələrində tez-tez rast gəlinən başlıca mövzulardandır. Lakin bu dərin dini-fəlsəfi baxışlar da heç vaxt milli kimlikdən, milli ruhdan ayrı düşməmiş və türk həyat fəlsəfəsi ilə üzvi şəkildə sintez olunaraq orijinal forma kəsb etmişdir. XIX əsrin görkəmli Dərbələyöz aşığı, ustad sənətkar Aşiq Məlinin zəngin yaradıcılığında bu cəhətlər olduqca aydın və təsirli şəkildə öz əksini tapmışdır.

Türkçülük ideyası, milli ruh Dərələyəz aşiqlarının məclislərdə, el şənliklərində böyük ustalıqla ifa etdikləri qəhrəmanlıq dastanlarında da qırmızı xətlə keçirdi. Xalqın yaddaşında əbədi yaşayan "Koroğlu", "Qaçaq Nəbi", "Əsli və Kərəm" kimi möhtəşəm dastanlar milli ruhu yüksəldən, ədalət və azadlıq uğrunda mübarizə əzmini gücləndirən, gənc nəsəl vətənpərvərlik hissləri aşılayan tərbiyə məktəbi idi. Aşıqlar bu dastanları məclislərində, xalqın toplaşdığı yerlərdə ifa edərəkən yurdun tarixi yaddaşını təzələyir, insanlarda milli birlik və həmrəylik duyğularını gücləndirirdilər.

Dərələyəz aşiq mühiti ilə yanaşı, Ağbaba aşiq mühiti də Qərbi Azərbaycan aşiq sənətinin tarixində özünəməxsus yer tutur. Ağbaba mahalı tarixi Azərbaycan torpağı Ağababada da əsrlər boyu zəngin və rəngarəng mədəni həyat mövcud olmuşdur. Bu mühit haqqında məlumatlar Dərələyəz mühiti qədər geniş və sistemli olmasa da, mövcud tədqiqatlar, T.Səliminin "Ağbaba aşiq mühiti" kimi əsərləri bu bölgənin də aşiq sənətinin inkişafında və zənginləşməsində mühüm rol oynadığını faktlarla sübut edir. Ağbaba-Çıldır bölgəsi aşıqlarının yaradıcılığında da türkçülük məfkurəsi, milli vətənpərvərlik duyğuları, doğma yurda bağlılıq motivləri mühüm yer tutmuşdur.

Dosent İlhamə Qəsəbovanın da öz araşdırmalarında qeyd etdiyi kimi, müxtəlif əsər mühitlərinin nümayəndələri, hətta eyni mühitin asıqları arasında bəzən yaradıcılıq baxımından müəyyən "mövqe davası", yəni sənət rəqabəti də gedirdi. Bu, əslində təbii bir proses idi, çünki hər ustad aşiq öz məktəbini, öz ifaçılıq üslubunu, öz yaradıcılıq yolunu daha üstün hesab edir, öz şagirdlərini də bu ruhda yetişdirməyə çalışırdı. Bu yaradıcı rəqabət çox vaxt əsər sənətinin ön maraqlı, dinə-

mik və çətin janlarından olan deyişmələrdə, bədahətən söz atışmalarında özünü daha geniş şəkildə göstərirdi. Deyişmələr aşıqların bilik səviyyəsini, hazırcavablığını, söz ehtiyatını, poetik

layıb, oxutdurublar" və "aşıqlara ağlasığmaz işgencələr verilirli" kimi ifadələr həmin dövrdə yaşanan dəhşətli reallığın, erməni vəhşiliyinin yalnız kiçik epizodunu əks etdirir. Bu cür qey-

Qərbi Azərbaycan aşıqları:

sazda yaşayan türk ruhu və tarixi həqiqətlər

məhərətini və ümumiilikdə sənətkarlıq qüdrətini nümayiş etdirən imtahan meydanı idi. Eyni zamanda bu sağlam yaradıcılıq rəqəbəti heç şübhəsiz ki, aşıq sənətinin daim inkişafına, yeni çağ-larlar qazanmasına, zənginləşməsinə də müsbət təkan verirdi.

Lakin Qərbi Azərbaycan aşığılarının sənət yolu təkcə yaradıcılıq uğurları, çiçəklənən dövrləri ilə deyil, həm də çox ağır sınaqlar, təqiblər və faciələrə zəngindir. XX əsrin əvvəllərindən etibarən erməni millətçilərinin Azərbaycan türklərinə qarşı məqsədyönlü şəkildə həyata keçirdikləri etnik təmizləmə və soyqırımı siyasəti xalqımızın mədəniyyətinə, o cümlədən onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan aşığı sənətinə də sağalmaz, ağır zərbələr vurmuşdur. Dosent İlhamə Qəsəbovanın tarixi faktlara əsaslanaraq səsləndirdiyi "daşnak ermənilər azərbaycanlı aşığın küreyinə qaynar samovar bağ-

ri-insani, vəhşi rəftar təkəcə ayrı-ayrı sənətkarların fiziki məhvinə yönəlməmişdi, bu, həm də mənəvi-psixoloji terror vasitəsilə xalqın mədəniyyət daşıyıcılarını, onun səsinə, sözünü boğmağa, susdurmağa hesablanmış məkrli siyasət idi. Çünki aşıqlar öz qüdrətli sənətləri, sazları-sözləri ilə xalqı birliyə çağırır, onlara milli ruh, mübarizə əzmi aşılayırdılar. Azərbaycan aşığı şeirinin zirvəsi sayılan Aşıq Ələsgər kimi dahi sənətkarın özü də 1918-ci ildə doğma Göycə mahalının erməni silahlı dəstələri tərəfindən işğal edilməsindən sonra yurd-yuvasını tərk edərək Kəlbəcərə pənah aparmış və sovet hakimiyyəti qurulana qədər orada ağır qaçqınlıq həyatı yaşamağa məcbur olmuşdur.

Ermənilərin Azərbaycanın maddi və mənəvi irsinə qarşı törətdiyi vandalizm aktları tək-cə aşıqlara verilən iş-gəncələrlə, onların təqibi ilə məhdud-

laşmırdı. Minillik tariximizin şahidləri olan yüzlərlə kənd xarabalığı çevrilmiş, müqəddəs ziyarətgahlarımız olan məscidlər, qədim qəbiristanlıqlar, unikal tarixi-memarlıq abidələri vəhşicəsinə dağıdılmış və ya məqsədli şəkildə erməniləşdirilmişdir. Min illər boyu qalıqlarını, karvansaraları, körpüləri, məzar daşlarını, qəbirüstü sənduqələri, at-qoç heykəllərini, İslam və xristian məbədlərini, kilsələri, məscidləri, pir və ocaqları tədqiqatlar yolu ilə üzə çıxarmaq və sənədləşdirməkdir.

formalaşmış tarixi Azərbaycan toponimləri kütləvi şəkildə dəyişdirilmişdir. Belə məkrli siyasətin əsas məqsədi bu torpaqların qədim Oğuz-türk yurdu olduğu həqiqətini danmaq, tarixi saxtalaşdırmaq və gələcək nəsillərin yaddaşını pozmaq idi. Bu dağıdıcı və assimilyasiya siyasəti Sovet hakimiyyəti illərində də müxtəlif formalarda davam etdirilmiş, 1948-1953 və 1988-1991-ci illərdə yüz minlərlə azərbaycanlı öz tarixi, dədə-baba yurdlarından kütləvi şəkildə, zorla deportasiya edilmişdir. Məhz bu dəhşətli tarixi ədalətsizliyi aradan qaldırmaq, unudulmuş həqiqətləri yenidən gün üzünə çıxarmaq, Qərbi Azərbaycanın misilsiz zəngin mədəni irsini, o cümlə

dən ayrılmaz parçası olan qədim aşiq sənətini qorumaq, yaşatmaq və gələcək nəsillərə çatdırmaq məqsədilə "Qərbi Azərbaycan Xronikası" layihəsi uğurla həyata keçirilməkdədir. **Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Elçin Əlibaylinin** təqdimatında hazırlanan, Qərbi Azərbaycanın mədəni və mənəvi irsinə həsr olunan "İrsimiz" rubrikası da məhz bu böyük və vacib layihənin tərkib hissəsidir.

Qərbi Azərbaycan aşiq sənəti, xüsusilə də Dərələyəz aşiq mühitində təcəssümünü tapan milli türkçülük ruhu, xalqımızın zəngin mədəni kimliyinin ayrılmaz və qürurverici parçasıdır. Bu qədim və ölməz sənət milli yaddaşımızın, mübarizə əzmimizin, Vətənə, torpağa sonsuz sevginin sönməz təəcəssümüdür. Bu gün "Qərbi Azərbaycan Xronikası" kimi məqsədyönlü layihələr və Qərbi Azərbaycanlaşmanın fəal və coxsaxlı

Layihənin qarşısında duran əsas məqsədlər çoxşaxəlidir. Tarixi Azərbaycan torpaqlarının adını yaşatmaq və beynəlxalq aləmdə tanımaq, Azərbaycanlıların XX əsrdə ermənilər tərəfindən məruz qoyulduğu dəhşətli deportasiyalar və etnik təmizləmələr haqqında obyektiv tarixi həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaqdır. Həmçinin ermənilər tərəfindən adları qəsdən dəyişdirilmiş minlərlə tarixi Azərbaycan toponimini bərpa etmək və elmi dövriyyəyə qaytarmaq, düşmən tərəfindən məqsədli şəkildə dağıdılmış və ya saxtalaşdırılaraq mənimşənilmiş saysız-hesabsız yeraltı və yerüstü maddi mədəniyyət nümunələrini - qədim yaşayış məskənlərini, nekropolları, kuraqları, qala, saray və istehkam

fəaliyyəti sayəsində itirilmiş və ya oğurlanmış irsimizi bərpa etmək, gizlədilmiş tarixi həqiqətləri üzə çıxarmaq və bu misilsiz sərvəti gələcək nəsillərə olduğu kimi ötürmək üçün çox mühüm və təqdirləyici işlər görülür. Qərbi Azərbaycan aşiqlərinin qədim sazlarından qopan həzin səda gec-tez tarixi ədalətin bərqərar olacağına, yüz minlərlə soydaşımızın müqəddəs dədə-baba yurdlarına qayıdacağına olan sarsılmaz ümidi və inamı yaşadır. Bu ölməz sənəti dərinədən öyrənmək, onu geniş şəkildə təbliğ etmək və gələcək nəsillər üçün yaşatmaq hər birimizin vətəndaşlıq və mədəni borcudur.

**Yusif ŞƏRİFZADƏ,
"Respublika"**

**Yusif ŞƏRİFZADƏ,
"Respublika".**

Qərbi Azərbaycan torpaqları olan İrəvan, Göyçə, Zəngəzur, Dərələyəz, Ağbaba kimi tarixi mahallar aşiq sənətinin ən güclü, ənənəvi məktəblərindən olmuşdur. Bu bərəkətli torpaqlarda formalaşan aşiq məktəbləri və mühitləri öz ifaçılıq üslubları, yaratdıqları və yaşatdıqları zəngin repertuarları, hətta saz kökləmə ənənələri ilə müəyyən qədər bir-birindən fərqlənsə də, onları birləşdirən fundamental dəyərlər, xüsusilə də sarsılmaz türk kimliyinə, milli köklərə dərin bağlılıq olmuşdur.

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent İlhamə Qəsəbovanın apardığı tədqiqatlar və elmi araşdırmalar da Qərbi Azərbaycan aşıqlarının bir çox fərqli və diqqətçəkən əlamətlərlə seçildiyini təsdiqləyir. Onun elmi qənaətlərinə görə xüsusilə Dərələyəz aşığı mühitində türkcülük ideyaları çox

qabarıq şəkildə, aydın tərzdə özünü
bürüzə verirdi. Bəs bu mühitdə özünü
göstərən türkçülük hansı mənanı da-
şıyır və aşırıqların yaradıcılığında, ifala-
rında konkret olaraq necə təzahür

edirdi? Burada söhbət dar çərçivədə anlaşılaçaq siyasi məfkurədən daha çox, milli kimliyə, ana dilinə, şanlı tarixə, zəngin adət-ənənələrə, mənəvi-əxlaqi dəyərlərə dərin, səmimi və sarsılmaz bağlılıqdan gedir. Dərələyəz aşırıqları öz şeirlərində, qoşmalarında, gəraylılarında, müxəmməslərində ifa etdikləri dastanlarda ulu Oğuz-türk köklərini, İslam dininin mənəvi dəyərləri ilə cúlğalaşmış qədim xalq inanclarını, əcdadların pəhrəmanlıq salnaməsini, doğma yurdun əsrarəngiz təbiətini, gözəlliklərini böyük məhəbbətlə vəsf edirdilər. Onların çoxşaxəli yaradıcılığı milli şüurun bədii ifadəsi idi. Bu ustad sənətkarlar çox vaxt olduqca mürəkkəb tarixi şəraitdə, yadelli təzyiqlər və assimilyasiya cəhdləri altında yaşamağa məcbur olsalar da öz dillərini, musiqilərini, ədəbiyyatlarını, milli kimliklərini göz bəbəyi kimi qoruyub saxlamış, onu gələcək nə-

sillərə ötürməyi bacarmışlar. Dərələ-
yüz aşiq mühitinin formalaşmasında
və zənginləşməsində təsəvvüf fəlsə-
fəsinin də müəyyən rolu olmuşdur.
Vəhdəti-vücuda ideyası, haqqə sonsuz